

Мартиненко Н.М.

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ КУЛЬТУРИ Й ОСВІТИ

Статтю присвячено аналізу пріоритетних напрямів розвитку культури. Детально описано деякі проблеми сучасної освіти в умовах його інтернаціоналізації. На підставі педагогічного досвіду автором доведено необхідність коректування світоглядних і психолого-педагогічних підходів виховання сучасного покоління шкільної і студентської молоді.

Ключові слова: телекомунікація, культура, підсистема, постмодерн, масова культура, цивілізація, педагогіка співпраці.

Сучасний період розвитку цивілізації є специфічним. Інтерес до проблеми взаємодії культури й освіти в житті народів істотно зріс у ХХ сторіччі [1; с. 511]. Саме тому, автор взяв за мету дослідити основні напрями розвитку цих галузей життя суспільства.

У другій половині ХХ ст. значна кількість розвинутих суспільств вступила у постмодерну епоху розвитку. Роль інформації та знання постійно і невпинно зростає. У суспільстві особливо активно розвиваються телекомунікації та освіта. Саме цим двом підсистемам культура завдячує своїм піднесенням [2; с. 32]. Телекомунікація для інформаційного суспільства набула приблизно того ж значення, що і парова машина для капіталізму чи конвеєрна система для індустріального суспільства. Завдяки телекомунікації розпочалася технологічна революція. Цей процес потребував особливого роду фахівців, а також, розробки нових наукових напрямів. Важливо пам'ятати попередження О. Шпенглера, який наголошував, що сягнувши рівня цивілізації суспільство втрачає багато цінного у галузі культури, він визначив цивілізацію як «окостеніння культури» [3; с. 21]. В епоху постмодерну елітарна та народна культури поступово витісняються з повсякденного життя людей, а масова культура посідає їх місце. Завданням «продукту» масової культури – зняти нервові напруження міського мешканця. Створити, хоч би на нетривалий час, відчуття заспокоєння і

комфорту, розслабити, перемкнути, розважити, заповнити дозвілля надуманими пристрастями [2; с. 33]. Відволікти від головного – пошуку сенсу життя і процесу самовдосконалення. За доби масової культури з телевізійних трансляцій зникають глибокі науково-теоретичні програми, які змушують глядача замислитися над основами буття. Таке телебачення формує своєрідний тип глядача – пасивного, всеїдного, такого, який втрачає залишки творчого начала й вольових якостей. Телебачення практично цілодобове. Світосприйняття молодого покоління часто формується за значної участі телебачення. Сьогодні частина школярів, із значними утрудненнями концентрує свою увагу, вони розслаблені й не прагнуть напружувати власні сили. А навчання – це нелегка праця, спрямована на здобування знань. Інша частина учнів – дивує рівнем ерудованості й працездатності. У чому ж річ?

Багаторічна педагогічна практика свідчить, що відношення учнів і студентів до навчання залежить від ступеня зрілості душі [4; с. 246-247]. Останнім часом до вищої школи вступає значний відсоток «зрілих» та «старих» душ. Саме вони демонструють виняткові інтелектуальні здібності. Працювати з ними цікаво, але й рівень відповідальності при цьому має бути дуже високим. Вони на сприймають неправди, нещирості. Зазвичай, мають міцним зарядом психічної енергії і не завжди можуть контролювати її «викиди». Саме тому, у спілкуванні з ними важливо бути справедливою, терплячою та духовно розвинутою особистістю. Вони поважають чужу точку зору, але при цьому готові поділитися і своїми судженнями та баченням проблеми, пропонуючи шляхи її розв'язання. Таких обдарованих дітей багато і щороку кількість їх зростає. У них високий інтелектуальний потенціал, значна інтуїція, особлива енергетика, жага знань і прагнення докопатися до суті. Вони, як правило, зібравши матеріал по крихтах, вміють відтворити цілісну картину явища чи процесу. Вони легко встановлюють міждисциплінарні зв'язки і вміють структурувати отримані знання. Якщо довіряють, то підказують викладачу як краще скомпонувати інформацію у доступній для них формі, а якщо зацікавилися проблемою – готові цілодобово збирати необхідний матеріал. Це

стосується усіх студентів незалежно від національності чи кольору шкіри. Праві ті дослідники, які відзначають процес зростання космічного і трансцендентного знання у землян, з одного боку, а з іншого – йде процес моральної та духовної деградації певних прошарків суспільства [4; с. 325].

Новий час вимагає заміни попередніх ідеалів та принципів у багатьох сферах життя, в тому числі й у сучасній педагогіці. Якщо раніше у суспільстві панували ідеї авторитету, цінності страждання й болю, самопожертви та задоволення бажання, то сьогодні на перший план висувуються завдання співробітництва, включення індивіда до колективної творчості без втрати ним індивідуальності, спрощення життя, пошуків того спільного, що поєднує народи і нації, а не роз'єднує їх.

Практика спілкування з іноземними студентами різних рас, націй та народностей, доводить, що усім людям однаково близькі й зрозумілі такі цінності як Дружба, Любов, Братерство, Співчуття, Праця, турбота про близьких і бути корисними суспільству. Наш досвід свідчить, що сьогодні традиційна система освіти недостатня й стає неефективною [2; с. 35]. На думку багатьох фахівців, сучасна освіта має бути складнішою й включати кілька ступенів чи рівнів. Перший рівень відповідатиме загальній освіті, яку можна здобути у школі й коледжі. Другий – професійна освіта, що дає професію і кваліфікацію. Третій – культурна освіта. Вона надасть можливість сформувати своєрідну метасистему, яка дозволить вільно орієнтуватися у потоці нових знань і швидше знаходити найнеобхідні з них, полегшуючи їх засвоєння. Така освіта розширить світогляд людини, не замикатиме її у вузьких професійних рамках, застерігатиме від перетворення на «ремісника», який робить усе механічно. Отже, роль багаторівневої освіти зростає і вона має стати базовою. Важливо, щоб людина не втратила інтересу і потреби навчатися протягом усього життя і допомогти в цьому може продумана система підготовки й перепідготовки кадрів.

Таким чином, посилення значення освіти, знання й інформації веде до збільшення ролі культури в інформаційному суспільстві. Культура стає

провідною галуззю стосовно економіки та політики. Всередині ж культури відбуваються істотні зміни. Вона перетворюється на постмодерну. Масова культура переважає в ній. Традиційна наука і народна культура відтісняються на другий план або змішуються із масовою культурою.

В галузі освіти доцільно об'єднати зусилля. Освітні системи націй повинні мати однакові завдання, навіть, якщо неможливо використовувати подібні методи і техніки навчання. Розбіжності у мовах, спадщині й культурах мають існувати, а те, що заважало встановленню правильних людських відносин, треба подолати [5; с. 57]. Під час вивчення історії важливо відійти від викладання історії агресії, піднесення матеріалістичної цивілізації, тому що ці аспекти підживлювали расову ненависть і національну гордість. Важливо, щоб освіта базувалась на нашій подібності, творчих досягненнях та духовному ідеалізмі.

Сучасний етап розвитку людства надає сприятливі можливості для заснування фундаменту майбутньої цивілізації. Все більше іноземних студентів бажають навчатися у нас. І нашим завданням при викладанні гуманітарних дисциплін є показувати важливі моменти історії, вказуючи нові шляхи мислення, безглуздість ненависті й війни.

Доцільно допомогти студентам усвідомити головні ідеї сучасного моменту: цінність індивідуума й наявність єдиного людства [5; с. 57]. XX сторіччя, з його війнами і конфліктами, сформувало в людях відчуття малої цінності людського життя. Нагальною потребою є формування високої культури індивідуума і визнання його складовою частиною людства.

У сучасній школі (початковій, середній і вищій) закладено символічну картину трьох аспектів майбутньої освіти: цивілізації, культури й уніфікації [5; с. 58]. Спробуємо проаналізувати найважливіші завдання кожного з них. Початкова школа має готувати дитину бути громадянином, вчити її тому, як віднайти власне місце у соціумі, надавати особливого значення його стосункам у групі, таким чином, готуючи її до пізнання, життя й активізуючи расову пам'ять через предмети, що викладаються, щоб закласти підвалини його

майбутнім повноцінним людським відносинам. Серед важливих предметів, які сприяють формуванню цих якостей доцільно згадати читання, письмо, арифметику, історію (із наданням переваги всесвітній історії), географію і поезику, а також, фундаментальні істини. Необхідним є формування навичок координації та самоконтролю. На жаль, у частини студентів такі навички сформовані недостатньо і знаходяться у зачатковому стані, тому на перших курсах університетів викладацькому складові доводиться працювати в цьому напрямку.

Завданням середньої школи як Берегині культури є пробудження цікавості до скарбів історії та літератури, культивування основ розуміння мистецтва. Саме середня школа починає готувати хлопчика чи дівчинку до майбутньої професії, чи способу життя, який буде її обумовлювати. У середній школі важливо давати учням широке уявлення про громадянство, формувати світ істинних цінностей, свідомо й конкретно культивувати ідеалізм. Молоде покоління прагне отримати не «мертві» знання, а ті, завдяки яким їм відкриється таємниця світобудови, світ явищ, цінностей і сенсу життя. Якщо середня школа допомогла в цьому молодим людям, то коледж чи університет продовжуватиме поглиблену роботу кожного із студентів, поступово показуючи їм світ доцільності. Вища школа покликана допомогти визначити ціль і надати значення усьому, що відбувається. Осягнути й пізнати Вищі Закони світобудови.

Узагальнюючи вищезазначене, можна зробити висновок, що першим завданням освіти є залучення дитини до основ цивілізованого життя, тренувати й вірно спрямовувати її інстинкти. Завданням другого ступеня є розвиток в дитині принципів істинної культури і навчання гідно користуватися інтелектом. І вже на вищому щаблі освіти обов'язком освіти є пробудження й розвиток інтуїції [5; с. 60]. Наш досвід роботи із студентами різних країн переконує, що переважна більшість сучасного студентства має унікальні інтелектуальні та психічні здібності. Ці здібності широко починають розкриватися в обстановці любові, терпіння, розуміння й упорядкованої активності.

Атмосфера любові сприяє подоланню страху і студент розуміє, що у нього немає причин для сором'язливості й похливість. Така атмосфера уважного ставлення до студента змушує його так само ставитись і до інших. Тут йдеться не про емоційну, сентиментальну любов, а про любов-розуміння. Розуміння й сприйняття особистого потенціалу кожного пробуджує відчуття справжньої відповідальності, свободи від упередженості й расового антагонізму (в умовах багатонаціональних груп це є дуже актуальним!), а також на співчутливій чуйності [5; с. 83].

Атмосфера терпіння дає кожному студенту можливість нормально здобувати знання. У такій обстановці він переконаний, що завжди отримає відгук на прагнення дізнатися, отримає повноцінні відповіді на будь-які поставлені запитання без усілякого поспіху чи квапливості. Байдужість і поспішність тих, з ким студенти за необхідністю зустрічаються у навчальній діяльності веде до втрати допитливості і пізнавального інтересу. Їхній стандарт цінностей викривляється, коли вони відчувають нетерпіння з боку тих, від кого вони залежать, а це сіє в них роздратування і згодом вони «закриваються» і дуже неохоче йдуть на контакт, «заганяючи всередину» значну низку невирішених проблем.

Атмосфера розуміння допомагає молодим людям бути завжди переконаними в тому, що причини й мотиви їхніх дій розпізнаються і, що дорослі (куратори, наставники чи викладачі) завжди розуміють мотиви імпульсів, хоч можуть і не схвалювати те, що вони зробили чи роблять. Багато з того, що відбувається є не просто примха, а часто-густо є прагненням повернути до себе увагу [5; с. 84].

В атмосфері упорядкованої активності молоді люди вчаться основам відповідальності. Це легко помітити, коли чітко пояснено завдання і студенти починають його виконувати. Отже, принципи педагогіки співробітництва дають значний позитивний результат. Сучасний студент має значний творчий потенціал і відкритий до співробітництва.

Є ще один аспект про який варто сказати. Формування особистості. Людина народжується, зростає, набуває зрілості й життєвого досвіду в цілком конкретних, індивідуально неповторних для кожного обставинах. Та виховує особу, сприяє її становленню насамперед суспільне буття, моральні, естетичні, правові та інші суспільні цінності. З розвитком суспільства вони змінюються. Навіть усередині суспільства існують відмінності між ціннісними орієнтаціями різних соціальних груп. Отже, суспільство впливає на особу. Але людина ніколи не виступає лише пасивним об'єктом впливу. Виховання завжди нерозривно пов'язане з самовихованням.

Протягом усієї історії людства відбувається постійний, безперервний процес самовдосконалення людини. Важливо пам'ятати, що люди різні, і, самовдосконалюючись, всі йдуть своїм неповторним шляхом і досягають неоднакових результатів. Але якщо ми прагнутимемо досягти життєвої гармонії, поважатимемо оточуючих і себе, якщо кожен буде фізично і духовно досконалішим, кращим, цікавішим стане наше життя.

Кожна людина має розуміти, що народжуючись, вона повинна навчатись, вдосконалюючи якомога більше властивостей власної душі та індивідуальності. Життєвий шлях, зазвичай, тривалий, але тільки від волі вільно народженої людини залежить якість життя. Ми кожного разу маємо робити вибір між Добром і Злом, між Світлом і Темрявою. Залежно від вибору ми йтимемо шляхом еволюції чи інволюції. При дотриманні морально-етичних правил, викладених практично в усіх релігіях ми йдемо шляхом еволюції, відходячи від них – ухиляємося і затримуємо власний розвиток, або вступаємо на зворотній шлях, шлях інволюційного розвитку, деградації. На жаль, люди самі обирають тяжкий шлях страждання. Але існує й інший шлях – шлях усвідомлення. Сучасне людство має усвідомити, що кожен з нас, проживаючи життя, залишає після себе слід, який вимірюється кількістю психічної енергії (позитивної чи негативної), принесеної в енергетичне поле Землі. Стан планети, виникнення катаклізмів на 70% залежать від нас, оскільки стосовно землян працює принцип «розвивайся сам».

Через Вчителів Сходу та їхніх учнів Олени та Миколи Рерихів ми маємо можливість ознайомитися з елементами вищих знань, що отримали назву Вчення Живої Етики. В середині 50-х років ХХ століття відомий дослідник творчої спадщини Рерихів П.Ф. Беліков почав розробляти тему психічної енергії у зв'язку із здоров'ям людини. Він був переконаний у тому, що у справі перетворення світу необхідно сприяти розвитку здорової в усіх відношеннях людини. Статут Всесвітньої організації охорони здоров'я проголошує, що «...здоров'я – це стан повного фізичного, духовного та соціального благополуччя».

Природа наділила людину досконалим функціональним організмом із універсальним захистом від усіляких зовнішніх і внутрішніх негативних впливів. Проте здоров'я слід розглядати не в статиці, тобто як щось набуте і незмінне, а як стан організму, котрий постійно змінюється. Причини хвороби походять загалом з трьох головних джерел: психологічного стану пацієнта, його кармічних схильностей і схильностей, зумовлених його груповими, національними, планетними відносинами і також його оточенням [6; с. 453]. Тому необхідно завжди стежити за своїм здоров'ям і підтримувати його у гармонійній рівновазі з довкіллям, а для цього потрібно вести здоровий спосіб життя.

Вітчизняними і зарубіжними вченими встановлено, що на здоров'я людини впливає низка факторів, згрупованих певним чином. Встановлено, що здоров'я людини на 20% залежить від стану довкілля. Це означає, що у людей, котрі проживають в екологічно чистій місцевості, здоров'я може бути кращим, ніж у людей, які живуть в екологічно забрудненій місцевості. Наприклад, мешканці сільських регіонів дихають чистішим повітрям порівняно з міськими жителями, котрі вимушені дихати повітрям, забрудненим вихлопними газами машин і шкідливими відходами підприємств. Відходи промислових підприємств потрапляють до навколишнього середовища, забруднюючи повітря, воду, ґрунт, на якому ростуть плодові культури, трав'янисті рослини, що є їжею не тільки для людини, але й для тварин, у тому числі й домашніх. Тому часто

людина споживає екологічно забруднені продукти, що негативно позначається на стані її здоров'я.

До іншої групи факторів (20%) належить генетичний фактор (спадковість). Відомо, що у батьків, які ведуть здоровий спосіб життя. Є всі передумови для народження здорових дітей. Також доведено, що передумови негативної спадковості можна частково чи повністю усунути, дотримуючись здорового способу життя.

Хоча питаннями збереження та зміцнення здоров'я займається система охорони здоров'я, учені-спеціалісти стверджують, що здоров'я людини залежить від неї лише на 10%. До функцій системи охорони здоров'я відносять професійну діагностику захворювань, висококваліфіковане лікування хворих, ефективність лікарських препаратів, профілактичну роботу лікарів щодо попередження захворювань.

На 50% здоров'я людини (отже, суспільства в цілому) залежить від способу її життя. Умови, в яких перебуває індивід, визначаються цілою низкою характеристик місця його проживання (наприклад, сільська чи міська місцевість, ступінь озеленення, розташування поблизу промислового підприємства тощо). Спосіб життя визначається багатьма факторами, наприклад, тим, як людина харчується, чи має шкідливі звички, чи займається спортом, чи в достатній мірі перебуває на свіжому повітрі, як проводить вихідні дні, чи дотримується режиму роботи, навчання і відпочинку. Важливими факторами здоров'я є думки й емоції індивіда [7; с. 35]. Спробуємо детальніше дослідити ці чинники.

Рівновага людини з навколишнім світом – це насамперед її комфортне самопочуття у ньому. Такий стан передбачає сприятливе поєднання умов життя як природних (температура повітря, атмосферний тиск та інші фізичні параметри), так і соціальних (культура, побут, суспільно-виробничі відносини). Кожен має виявити свої здібності і таланти, стати гармонійно розвинутою людиною.

З цього погляду інтереси індивідуума цілком збігаються з інтересами всіх. Переважна більшість людей прагне успіху, щастя, відчуття задоволення і всебічного розвитку. Адже суспільство – це, власне, система окремих, різних за видом та розміром колективів: сім'ї, малих і великих трудових колективів, громадських організацій, аматорських гуртків тощо, і кожен член такого колективу, звичайно, зацікавлений, щоб у ньому були добрі стосунки між усіма його членами, щоб усі не тільки добре працювали, а й діставали насолоду від своєї праці. Отже, одним з важливих факторів нашого розвитку є успішна діяльність в межах соціуму, в родинному житті, а також, реалізація у професії. Доречним тут буде згадати про теорію «сродної праці» Григорія Сковороди. Від нашої професії, від роботи, яку ми виконуємо, значною мірою залежить не тільки наш психологічний стан, але й життєвий рівень. Отже, звідси логічно випливає, що людина, яка прагне жити в повному достатку, повинна собі усвідомлювати: для цього необхідно здобути кваліфікацію, працювати багато і якісно.

Звичайно задоволення від роботи зумовлене багатьма обставинами. Адже в нашому ставленні до праці аж ніяк не йдеться лише про підвищення життєвого рівня. Для більшості з нас істотне значення мають також інші речі, такі, наприклад, як визнання нашої роботи, її наслідки, почуття обов'язку, ініціатива, співвідношення інтересу до праці з іншими нашими інтересами.

Життя і праця висувають щоразу нові й нові вимоги. Щоб їх задовольняти, людина не може зупинитися у своєму розвитку. Адже і все людство протягом своєї історії ніколи не біло задоволене досягнутим.

Той, кого заспокоїть почуття самовдоволення, хто перестане працювати над самим собою, неминуче почне відставати. Таке самозадоволення завжди нездорове, більш того, воно шкідливе, оскільки згодом породжує невдоволення життям взагалі. Більшість людей не бажає жити як-небудь. Вони хочуть бути задоволені життям, хочуть досягти у ньому успіхів, прагнуть, щоб їх поважали, оцінювали по заслугам.

Щоб досягти життєвого успіху, мало самих тільки благих намірів. Не допоможе тут і нарікання, що, мовляв, іншим щастить більше... У кожного свій життєвий урок і ніхто не знає, чого варте те щастя іншому. Важливо завжди пам'ятати давнє прислів'я: «Людина – коваль свого щастя».

Отже, культура особистості визначається кількома факторами: глибиною, широтою і мірою освоєння та засвоєння людиною загальнолюдських надбань матеріальної та духовної культури; перетворенням людиною загальнолюдських надбань культури на свій внутрішній духовний світ й умінням застосовувати ці надбання у процесі життєдіяльності й спілкування з іншими людьми [8; с. 198].

Список використаних джерел

1. Кинелев В.Г. Образование, воспитание, культура в истории цивилизаций. / В. Кинелев, В. Миронов. — М. : Гуманит. изд. Центр ВЛАДОС, 1998. — 520 с.
2. Силичев Д.А. Постмодернизм: экономика, политика, культура. / Силичев Д. Г. — М. : Финансовая академия при правительстве РФ, 1998. — 196 с.
3. Сравнительное изучение цивилизаций : Хрестоматия / [сост., ред. и вст. ст. Б. С. Ерасов]. — М. : Аспект Пресс, 1999. — 556 с.
4. Гоникман Э.И. Психология выбора. / Гоникман Э. И. — Минск : Сантана, 2003. — 352 с.
5. Бейли А.А. Образование в новом веке. / Бейли А. А. — М. : Литан, Новый центр, 1998. — 176 с.
6. Бейлі А.А. Вибране : у 2-х томах. / Аліса Анна Бейлі. — Львів : ННБК АТБ, 2007— . — Т. 1. — 2007. — 745 с.
7. Васильев Э.В. Способ жизни в эру Водолея. Теория и практика самопознания. / Васильев Э. В. — М. : Гумус, 1996. — 240 с.
8. Гісем О.В., Мартинюк О.О. Людина і світ. 11 клас : Плани-конспекти уроків. / О. В. Гісем, О. О. Мартинюк. — Харків : Ранок, Веста : Видавництво «Ранок», 2004. — 256 с. (На допомогу вчителю).

Н.Н. Мартыненко

**ПРИОРИТЕТНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ РАЗВИТИЯ КУЛЬТУРЫ И
ОБРАЗОВАНИЯ**

Статья посвящена анализу приоритетных направлений развития культуры. Подробно описаны некоторые проблемы современного образования в условиях его интернационализации. На основе педагогического опыта доказана необходимость корректировки мировоззренческих и психолого-педагогических подходов воспитания современного поколения школьной и студенческой молодёжи.

Ключевые слова: телекоммуникация, культура, подсистема, постмодерн, массовая культура, цивилизация, педагогика сотрудничества.

N. M. Martynenko

**PRIORITY-ORIENTED DIRECTIONS OF CULTURAL AND
EDUCATIONAL DEVELOPMENT**

This article is devoted to the analysis of main priorities in cultural development. The author described some problems of contemporary education in conditions of internationalization. At the basis of own teacher's practical experience she proved the necessity of correction of outlook, psychological and pedagogical approaches in upbringing of new generation of school and student youth.

Key words: telecommunication, culture, sub-system, postmodern, mass culture, civilization, unification, pedagogic of cooperation.